

DLA doktori értekezés tézisei

Kocsis Zoltán

Gárdonyi Zoltán egyházzeneje
vegyeskari műveinek tükrében

Témavezető: dr. Szabó Balázs

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok

besorolású doktori iskola

Budapest

2023

I. A kutatás előzményei

A Gárdonyi Zoltán zeneszerzői munkásságát vizsgáló írások száma csekély, e téren Karasszon Dezső és Szabó Balázs életművet összegző tanulmányai és néhány kiemelten fontos mű általuk elvégzett analízise említhető meg az elmúlt évtizedekből. Az egyházi kórusművek jelentős hányada nagyjából a 2000-es évek elejétől vált szélesebb körben ismertté, Gárdonyi Zoltán fia, Gárdonyi Zsolt jóvoltából, a ReZeM és a Kálvin Kiadó gondozásában megjelent kiadványoknak köszönhetően. A kötetek Gárdonyi Zsolt által írt jegyzetanyaga, valamint Berkesi Sándor egyes előadásai és tanulmányai tekinthetők az egyházzenei darabok első bemutatásának. Gárdonyi Zoltán műveinek jegyzékét két forrásból ismerhetjük: egyrészt a Karasszon által írt Gárdonyi-monográfiából, másrészt Győri Johanna Mária műjegyzékéből.

Gárdonyi Zoltán tudományos munkásságának összegzésére több tanulmány is kísérletet tett, Berlász Melinda írásai közül kettő jelentős háttéranyagot biztosított a munkámhoz: egyfelől a szerkesztésében

megjelent *Emlékfüzér Gárdonyi Zoltán centenáriumára*, amelyben egykori tanítványok vallanak mesterükről, másfelől a *Gárdonyi Zoltán zenetudományi munkásságának bibliográfiája* című összegző írása.

Az említett tanulmányok ugyanakkor Gárdonyi Zoltán egyházzenei alkotásait csak érintőlegesen ismertetik. Értekezésem éppen ezért ennek a területnek lényegében úttörő jellegű, alapos vizsgálatát tűzte ki célul.

II. Források

Munkám során az elemzések elsődleges forrásaként a Gárdonyi Zsolt szerkesztésében kiadott *Szívemnek kősziklája*, a *Magasztaló ének* és a *Válogatott kórusművek* című gyűjtemények, valamint a *Dicsérő ének* és *A tékozló fiú* című oratorikus művek kottái szolgáltak. Másodlagos forrásként Gárdonyi Zoltán azon publikációit használtam, amelyeknek a témámat érintő jelentős hányada az *Evangélikus Népiskola* című folyóiratban jelent meg az 1930-as és 1940-es években. Ezen felül az őt befolyásoló zeneszerzői hatásokról három írásából – *Kodály, a zenepedagógus*; *Palestrina szakrális zenéje* Kodály

tanításában; Négy szemeszter Hindemith iskolájában –, illetve Bach stílusáról és a bécsi klasszikusok formavilágáról írt elméleti könyveiből merítettem.

A disszertáció első részében Gárdonyi Zoltán egyházzenei műveinek zenetörténeti és egyházzenei kontextusba állításához a munka stabil alapját a korábban említett összegzéseken felül Gárdonyi Zoltán saját publikációi és tanulmányai szolgáltatták, amelyekből a lehetőségekhez mérten egy komplex egyházi zeneszerző profilját próbáltam megrajzolni. Éppen ezért két fontosabb területet hosszabban – de a jelen dolgozat kereteit nem túllépve – vizsgáltam: a pályakezdő soproni éveket és a zeneszerző református kántorképzésben játszott szerepét.

III. Módszer

Doktori dolgozatom első részében az egyházi vegyeskarok szerepét vizsgáltam meg Gárdonyi Zoltán életművében, majd ezt követően az őt ért zeneszerzői hatásokat, valamint zenetudományi munkásságát és a protestáns egyházzene területén kifejtett sokrétű tevékenységét tekintetem át.

A második részben olvasható analízisek először a vegyeskari alkotások kategorizálását célozták. Fontos szempont volt ezt követően a kor egyházzenei gyakorlatában elfoglalt pozíciójuknak és az első fejezetben tárgyalt hatásoknak vizsgálata, kimutatva, hogy miként kapcsolódik össze bennük a nagy elődök konzervatívabb stílusa és a 20. század elejének kibontakozó kortárs magyar zenéje. A műveket összetettségük alapján csoportosítottam: egyszerű harmonizációkra, kis motettákra, nagy motettákra, valamint orgonakíséretes vegyeskarokra. Ezen belül pedig a kötött dallamra (*cantus firmus*) komponált és a szabad invencióból született alkotások közötti hasonlóságokat és különbségeket is igyekeztem több szempontból bemutatni.

IV. Eredmények

Gárdonyi Zoltán zenetudományi munkásságát – fontos elméleti könyvei által – máig széles körben ismeri a magyar zenésztársadalom. Dolgozatomban azt kívántam bemutatni, hogy zeneszerzői tevékenysége és jelentősége az eddig vélnél jóval meghatározóbb a magyar protestáns

egyházzene területén. Művei szélesebb körű megismertetésén át fontos lenne meglátni azok mintaszerű felépítését, gondosan válogatott kifejezőeszközeit és magas szintű zeneiségét, hogy Gárdonyi egyházi művei elfoglalhassák méltó helyüket a magyar szakrális zene történetében.

Mindemellett szerettem volna rámutatni arra, hogy a Kodály-iskola szakmai és emberi hatása az ő személyiségén és pályáján is mély nyomokat hagyott, s hogy a mestere által elébe állított mintát követve járta be útját, egyesítve magában a zeneszerző és a magasan képzett zenetudós kettős személyiségét. Publikációival és különböző nehézségű darabjaival a magyar protestáns egyházzene egyik legjelentősebb pedagógusegyéniségévé is vált mindeközben.

Disszertációmnak egy előre nem várt tudományos eredményt is sikerült felmutatnia: Gárdonyi a pályakezdés soproni éveiben (1931–1941) az *Evangélikus Népiskola* című folyóirat Kántori rovatának munkatársaként, majd később évekig rovatvezetőjeként működött. Közel negyven publikációja jelent meg itt különböző témákban, amelyekkel a rovat olvasóinak kívánt pontos szakmai

ismereteket és gyakorlati segítséget nyújtani. Emellett ugyaninnen több mint tíz olyan darabja is előkerült, amelyeket a Győri-féle műjegyzék nem tartalmaz. Mindezek kiegészültek még néhány, egyéb folyóiratokban megjelent, a Berlász-féle bibliográfiában ugyancsak nem szereplő írásával. Ezeket a dokumentumokat részben felhasználtam dolgozatomban, összességében pedig közel félszáz új adattal bővítettem az eddig ismert Gárdonyi-bibliográfiát.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A soproni református gyülekezet Gárdonyi Zoltán Énekkarának karnagyaként több, mint tíz éven keresztül (2004–2017 között) istentiszteleteken és egyházi kórustalálkozókön rendszeresen előadtuk Gárdonyi vegyeskari műveit, legalább negyedévenkénti rendszerességgel.

A szintén soproni illetőségű másik együttesem, a Kórus Spontánusz repertoárjába beillesztettem Gárdonyi nagy motettái közül néhányat, amelyet Sopronban saját bérletes évadunk keretein belül, valamint a Sukorói Zenei Nyár 2017 sorozatban rendezett hangversenyünk műsorában egyaránt előadtunk.